

Д-р Владимир Иваноски

ЧАРДАК НА ДЕТСТВОТО СРЕДБИ СО СТЕРЈО СПАСЕ

(15.08.1914 - 12.09.1989)

Прв пат за Стерјо Спасе слушнав во далечните 1947/48 година од постариот мој брат Тоде, кој беше учител во с. Церје во Мала Преспа. Повеќе почнав да се интересирам за него од февруари 1975 година. Тогаш актуелниот ректор на Скопскиот универзитет „Св. Кирил и Методиј“, академикот Димитар Митрев ми предложи и ме замоли да го придружувам за време на неговиот престој во Македонија и притоа меѓу другото додаде: „Стерјо Спасе е голем писател на Албанија од македонско потекло...“

На 13 март, заедно со професорот Шукри Рахими ги пречекавме гостите на граничниот премин Кафасан кај Струга. Стерјо Спасе беше придружуван од неговиот пријател д-р Хамид Боричи, професор на Факултетот по журналистика на Тиранскиот универзитет. Колку што се распрашувавме, вообичаено за патот, за времето и здравјето, Стерјо Спасе расположен со посебно чувство на задоволство, на чист македонски јазик рече: „Не поминаа ни дваесеттина минути откако се запознавме, а имам впечаток како да се знаеме и дружиме дваесеттина години...“ Оваа реченица повеќе од доволно зборува за непосредноста и способноста за комуникација, со луѓето, пријателите, со тукушто запознатите.

Впечатоките што ги стекнав за него, при првата средба во текот на дружењето во Македонија, истата година и во Албанија само ги потврдував како за мошне скромен, искрен, едноставен, непосреден и друштвен човек.

По пристигнувањето во Скопје, на приемот кај директорот за национална историја д-р Орде Ивановски, заеднички го направивме планот за престојот во Македонија. Гостите од Албанија, по нивна желба, можеа да престојуваат колку што сакаат во било кој град. И така би. По тридневниот престој во Скопје ја започнавме турнејата низ Македонија, преку Велес, Прилеп, Крушово, Битола, Преспа, Охрид, Струга, Дебар, Тетово и повторно во Скопје.

За настаните и значењето на историските места немаше потреба да му зборувам. Тој мошне добро ја познаваше историјата на Македонија, особено илинденскиот период. И не случајно. Тој пишуваше трилогија за Илинденското востание и сакаше само да ги види (посети) местата за коишто пишува. Во Крушово се интересираше за куќата од каде што беше прогласена Крушевската Република, за Мечкин Камен, за спомениците на Карев, Гули... Во Битола, Ат Пазар, зградата каде што во 1908 година се одржа сеалбански конгрес и беше донесена одлуката за албанската азбука. Во Преспа го посетивме Брајчинскиот манастир во кој преку лето одморал албанскиот учен Мигени, потоа црквата „Св. Кирил и Методиј“, во Ресен во којашто во 1894 година е одржана ресенската средба на ВМРО, меѓу Царина и Стење се интересираше за локацијата на Стенски ан, во кој престојувале корчанските кирации на пат за Битола, во анот на Трајко за кој можеше долго да зборува. Во Охрид покрај црквите, манастирот „Свети Наум“, музејот и галериите, посебен интерес покажа за посетата на гробот на македонскиот преродбеник Григор Прличев. И морам да кажам дека мојата задача како придружник на Стерјо Спасе и неговиот пријател Хамид Боричи беше најтешка и најнеблагодарна токму овде. Имено, не можев да ги убедам гостите дека пред нас,

односно дека ние се наоѓаме пред вечниот дом на Прличев. Зошто? Гробот беше прилично напуштен. Сиот обраснат во мов. Дури и написот на крстот и на надгробната плоча со името на починатиот великан. Одвај го прочистивме и прочитаваме! За него таквата негрижа кон ликот и делото на Прличев беше необјаслива! Тоа гласно не го искажа. Но она што го чувствувавше го кажувавше преку неговиот молк. Потем собра китка зеленило околу себе и го положи на гробот. Се поклонивме и молкум заминавме.

Но, да се вратиме малку назад. Од Крушово преку Битола заминавме за Преспа. Времето во Битола беше врнежливо. И се случи „чудо“! Само што се искачивме на Ѓавато, пред нас се пружи прекрасна панорама на Преспанската котлина. Чиниш сонцето толку многу силно не блескало никога како тогаш. Чиниш од мирните води на Преспанското Езеро до небесната шир се кренал сончевиот сјај. Стерјо Спасе посака да запреме и самиот не верувајќи во оваа прекрасна глетка, распослана пред нас. Преспа, како да сакаше да му посака добредојде на најубав можен начин на својот сограѓанин, роден отаде границата.

Во хотелот „Југославија“ ново изненадување. Само што слеговме на вечера, кон нашата маса се упати шефот на рецепцијата Данчо, помпезно носејќи во послужавник шампањско. Зачудено молчејќи се погледнавме меѓу себе. Што значи ова? Со шампањското рецепционерот му го честита роденденот на придружникот на Спасета, Борици. Датумот на роденденот шефот го открил по патната исправа. Откако му се заблагодаривме за вниманието, му го честитавме роденденот на Борици и во славеничка атмосфера ја минавме целата вечер.

А пред нас Преспанското Езеро, мирно со полна месечина, како што знаат охридјани да речат како тепсија. Од одблесокот на полната месечина од водите на езерото чиниш, како да се издигнуваат пламени јазици кон небото. Стерјо Спасе пред глетката од терасата на својата соба останал до три часот изутрината. Тоа ни го потврди самиот.

И така по Охрид, Струга, Дебар, Маврово, Тетово повторно се најдовме во Скопје.

Последните денови од нашето дружење, по еден подолг разговор за сè што видовме, дваесеттина дена низ Македонија спонтано го запрашав: „Спасе, од сето ова го што го прошетавме и видовме, еве за два дена ќе заминеш, ме интересира што ќе понесеш со себе нешто како нај?“

Стерјо како да го очекуваше ова прашање и имаше спремен одговор: „Ми се исполни една голема животна желба. Си одам со најубави, незаборавни впечатоци од престојот во Македонија. Видовме многу работи, контактиравме со многумина од разни професии и со обични граѓани. Целта што си ја поставив пред моето доаѓање во Македонија ми се оствари. Ги посетивме најзначајните места, што ги опишувам во моите дела, за периодот на Илинден. Меѓутоа, она што најмногу ме возбуди беше посетата на локалот „Чардак“ крај Скопје“. И продолжи: „Амбиентот, гредите, низите со пиперки, кромид и лук, народните носии, тиквите и лејките обесени по гредите и сидовите, заедно со грнчаријата, дрвените лажици и земјените чинии ме потсетија на мојата родна кука во с. Глобочани, Мала Преспа. Престојувајќи во „Чардак“ се вратив

во детството, во животот на село и на сè она што го прави селскиот живот идиличен...“. Не случајно го истакнувам овој момент. Во книгата „Писма за мојот мнук Аријан во Тирана“, преку описот на „Чардак“ тој во детали го опишува неговиот роден дом и дава генеалогичка на својот род, на својата фамилија, неговото образование, службување, така што оваа книга насловена како „Писма до мојот внук...“ не е класичен дневник туку е со силен белег на автобиографско дело.

Стерјо Спасе го напушти овој свет на 12 септември 1989 година, оставајќи зад себе богат опус на литературно творештво. Се вбројува меѓу најплодните и најценетите писатели. Во истовреме остави зад себе голем број пријатели, љубители на неговото творештво од разни генерации, почитувачи.

Врските што ги воспоставивме при неговата посета во Македонија, како и средбите што ги имавме во Тирана ги продолживме со неговите потомци, ќерките, синот Илинден, потоа снаата Марија и внуците. Врските продолжија и со неговиот придружник проф. Хамид Борици и неговата сопруга професорката Музејем Борици, познанство коешто трае и ден денес. Се надеваме дека тие врски ќе ги продолжат и нашите потомци. Така го исполнуваме аманетот на Стерјо Спасе кој честопати знаеше да рече: „Да се сакаме, да се дружиме, почитуваме и помагаме. Ние сме мали народи и само заеднички можеме да опстанеме“. Зборови актуелни и денес.